

MAGYAR TÁRSADALOMNEVELÉS

MAGYAR TÁRSADALOMNEVELÉSBEN, azaz a társadalmi osztályok szellemi kiegészülésének és kiegyenlítődésének munkálásában új, friss lendületű törekvések jelentkeznek. Ezeknek erőközpontját az a meggyőződés alkotja, hogy a magyarság életérdekében a népi rétegeknek és az általuk megőrzött kulturális értékeknek nemzeti művelődésünk kialakításánál éppen olyan döntő szerepet kell juttatni, mint a nyugati kultúrának. A két elem ötvöződésének eredménye lesz az a közműveltség, amelyben egyrészt megvan a magyar szellem és lélek legsajátosabb hordozója, a néphagyományok maradandó része; tehát az, ami nemzeti egyéniségünk legtökéletesebb kifejezője és egyúttal a magyarság legnagyobb ajándéka az egyetemes emberiség számára; de ugyanakkor megvan az európaiság is, más népekkel való összekapcsolódást képességünk és az ebbe a világrészbe való belegyökerezettségünk bizonyítéka.

Ez az egyre erőteljesebbé növekvő áramlat az eddigi magyar művelődéspolitikai egyoldalúságai ellen fellépő reakció. De a visszahatások átlagos természetétől eltérően nem jelentkeznek benne az ellenkező véglet rikító színei; bírálata tárgyilagos, a jövőre vonatkozó elgondolása pedig, amint a fentiekből is látható, minden ízében szintetikus. Szempontjai a legegységesebb értékeket is tekintetbe veszik, és a nemzeti művelődés sorsában az egész magyarság életvonalának visszfényét látja Györfly István, aki ennek az egész irányzatnak elindítója és nagyra növelője volt, s legutolsó és talán legnagyobb jelentőségű munkájában, a „A néphagyomány és nemzeti művelődés“ c. könyvében, ahol a nagy magyar agitátorok, a Bessenyeiek és Széchenyiek romantikus lendületét egyesíti a modern tudós kérlelhetetlen valóságlátásával, felejthetetlen és fellebbezhetetlen következetességgel mutat rá a felépítendő szintézis alkotó elemeinek jelentőségére és az egyoldalú művelődéspolitikai végzettségére:

„A nemzetmegtartó hagyományok letéteményese a parasztság, az európai, nemzetközi magas műveltség hordozója pedig az úri osztály. Mindkettőnek szerepe egyformán fontos. A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá. Ha azonban csak európaiságra törekszünk, megszűnünk magyarok lenni. Beolvadunk abba a nagy nyugati nemzetbe, melynek műveltséghatását legkönnyebben elfogadjuk. Ha pedig teljesen kivonjuk magunkat a nyugati műveltség hatása alól, akkor meg művelt és erősebb szomszédaink gázolnak hamarosan keresztül rajtunk s úgy tűnünk el.“

De nemcsak a jövőre fenyeget katasztrófákkal, a mostani állapotok változatlan megmaradása is rövid időn belül beláthatatlanul súlyos veszteségeket okozhat a nemzet egyetemének. A legsúlyosabbnak látszik az a tény, hogy népünk lassan maga is elfordul hagyományaitól és életében a városiasodás, a nyárspolgárisodás nyomul előtérbe. Ez az új életforma pedig nemcsak a magyar népi hagyományok, de a nemzeti élet katasztrófáját is felidézheti. Már is pótolhatatlan értékek tűntek el a népi alkotóerő kincseiből; a jövőre évtizedek pedig tökéletesen befejezhetik ezt a pusztulást. Elengedhetetlenül és halaszthatatlanul szükséges tehát népünk életének minden irányú tudományos vizsgálata, a még élő vagy még kibányászható néphagyományok összegyűjtése s ugyanakkor egy olyan minden rendelkezésre álló erővel végrehajtott népművelési kísérlet, amely ezeket a hagyományokat a nyugati, illetve, mivel elsősorban parasztságról van szó, az északi nemes értelemben vett polgárosodással, természetes módszerekkel, szerves egységbe hozza.

Ez a munka ma a legnagyobb jóakarattal sem végezhető el, mert megfelelő munkások nem állnak rendelkezésre. Értelmiségünk legnagyobb

része népi vonatkozásokban színvak. A látóképesség betegségének hatása pedig nem lokalizálható az élet egyetlen síkjára, hanem megfertőzi minden mozzanatát. A műveltségben, az életszemléletben, a hagyományokban élesen jelentkező különbségek társadalmi elkülönülést, sőt hasadást is okoznak. Külön világban élő emberek pedig nem tudnak egymáson segíteni még akkor sem, ha minden jószándék megvan is bennük. Mélyen belevág ez a tény a napjainkban egymásután megszülető nagy szociális reformok sorsába is. Ha ezek nem a megreformálandók életéből nőnek ki és nem alkalmazkodnak hozzá minden lényeges mozzanatban, vagy ha a végrehajtó szervek nem tudják azonosítani teljes mértékben magukat az alkotók elgondolásaival és ugyanakkor azokkal, akiknek érdekében ezek az újítások testet öltöttek, csak kudarc vagy legfeljebb töredéksiker lehet az eredmény.

Ahhoz tehát, hogy a szükséges társadalmi, gazdasági és egyéb átrendeződések népünk életében is valósággá váljanak, arra van szükség, hogy minden újítás a népelet alapos és részletes, elméleti és gyakorlati vizsgálata alapján történjék. Vezetésre hivatott értelmiségünk, de általában minden művelt magyar ember nevelésébe bele kell vinni azokat az erőket, amelyek elszakíthatatlan kapcsolatokat, az önazonosítás felkeltésére alkalmas indítékokat teremtenek bennük a népi rétegek irányában, és ezeknek életkörülményeiről, értékállományáról stb. helyes és világos képet rögzítenek meg.

Az ifjúság ösztönösen megérezte az idők követelményeit. A falu felé való tájékozódás megnyilvánulásainak: a falukutató mozgalomnak, a regósutaknak, népfőiskoláknak és népfőiskolái tanfolyamoknak, a telepítési akcióknak stb. mélyén ennek a kettősirányú nevelési folyamatnak kísérletei húzódnak meg. Bármennyi furcsa vonás van is ezekben a kezdeményezésekben, egyrészt a népi étellel való közvetlen ismerkedést, másrészt az értelmiség és a parasztsztyály képviselőinek együttműködését és egymásnak szellemi megajándékozását jelentik. Munkájuk hatása — már a kortárs látása szerint is messze túlterjedt a résztvevők kicsiny körén és még a sokszor nem éppen barátságosan hangolt közvéleményt is beláthatatlanul széles terjedelemben befolyásolta.

Az idő teljessége indította gróf Teleki Pál akkori kultuszminisztert az 1938. esztendő őszén arra, hogy megvesse a „Táj- és Népkutató Központ“ alapját, amely később Györffy István haláláig mint az „Egyetemi Néprajzi Intézet Táj- és Népkutató Csoportja“ működött. A táj- és népkutatók — írja Teleki Pál tervezete alapján Györffy fentemlített munkájában — a különböző egyetemek, főiskolák felsőbb évfolyamú ifjúságából kerülnek ki, hogy a tájban és a nép között kutatva, a maga szövevényességében lássák és ismerjék meg a problémákat és az életet, hogy ne ítéljenek könnyelműen, felületesen és egyoldalúan. Különösen súlyt helyezünk arra, hogy a népeletet ne romantikus szemlélettel nézzék, hanem azt gyakorlatilag is éljék és a saját tapasztalataik alapján ismerjék meg és értékeljék a nemzetfenntartó réteget, a parasztságot.“

Ennek a lassan mozgalommá erősödő munkának mindenekelőtt nevelés a célja. Az önkéntes résztvevők: egyetemi hallgatók és fiatal végzetek indításokban gazdag, teremtő szellemű és életteli közösségeket alkotnak, ahol a neveltekhez korbán közelálló szakemberek vezetésével folyik az elméleti előkészítés és előkészülés, főként pedig a helyszíni tanulmányozás — az átélésnek, az átéltek tudósításának és a néppel való életközösségbe kerülésnek eszközeivel. A termékeny alkalmak ráárasztják a munkaközösség tagjaira az élet ellenállhatatlanul formáló erejét, reális társadalomszemléletre tesznek szert, látásuk, gondolkodásuk és értékelésük, a szó legmélyebb értelmében, szociálissá válik, szaktudásuk pedig egyetemes távlatokat kap és megtelnek az odaadó szolgálat lelkületével.

Az előkészítő munka dandárja a szakcsoportok tevékenysége. Ezek elsősorban olyan tárgykörök művelésére alakultak, amelyekkel egyetemi tanszékeink nem foglalkoznak, vagy amelyek oktatása csupán elméleti síkon történik, vagy pedig az illető szaknak olyan népeleti vonatkozásai vannak, amelyek éppen a fent kifejtett szempontok miatt jelentősek, de a tudományos közvélemény ezekre eddig még nem terjesztette ki érdeklődését. Hogy a munkában résztvevők a maguk szakmájának egyetemes vonatkozásait megláthassák és megérezzék a gyakorlati élet összetettségét és dinamizmusát, hetenként szakcsoportközi összejövetelek voltak, ahol a táj- és népkutatás alapvető kérdéseit beszéltük meg szakemberek vezetésével.

A „szakember“ sokszor igazán a mindennapi élet kellős közepéből került a Néprajzi Intézet előadásztaláéhoz. A kubikoskérdéssel két kubikos közreműködésével ismerkedtek meg a hallgatók. A kisgazdaságok vizsgálatáról nemcsak okleveles gazda beszélt, de élénk eszmeváltás folyt különböző vidékekről való kisbirtokosok vezetésével. Az ipari munkásság főkérdéseit egy fizikai munkás is megvilágította stb.

A munkát az évközi kiszállások tették teljesebbé. Amint az egyetemi tanulmányi idő megengedte, a Csoport tagjai hosszabb-rövidebb utak keretében tanulmányozták a magyar népelet jellegzetes mozzanatait. A pesti és pestkörnyéki külvárosokban megismerték a proletámedyedekben eltűnő magyar falut, egy dunántúli egykés magyar faluban a születéskorlátozás szembetűnő jelenségeit, az Ipoly mentén a hagyományörző és a nemrég felszabadult községek életébe nyertek bepillantást, az alföldi homokon szembekerültek a magyar nép gazdasági alkotóerejének mindennél többet mondó realitásaival, a legérzékenyebb és legkevésbé ismert magyar puszta- való járkálás közben pedig egy elsüllyedt világnak itt maradt csodálatosan lenyűgöző élete teremtődött bennük újjá, a most épülő öntözőművek szemlélésénél a jövővonalai rémlettek fel, miközben ott állt előttük a ma, a kunsági tanyavilág, leplezetlenül mutogatva értékeit és sebeit.

Ezeket a módszeresen előkészített és végrehajtott tanulmányutakon tették meg a kezdőtagok az első lépéseket a terepen való mozgás elsajátítására és beidegzésére, a valóság minél teljesebb megragadására, a problémák felfedezésére és megértésére. A haladottabbak önálló egyéni feladatokat is kaptak, egy-egy olyan sajátos élettípust gyakorlat és elméleti tanulmányozását, mint amilyen pl. a kubikos, a dinnyés stb.

A nyári munkát a kiskunhalasi kéthetes kiképző-tábor nyitotta meg. A vidéki tagokkal kiegészített csoportok az első héten bent a városban dolgoztak. Nappal közös kutatómunka folyt, az esti órákban pedig előadásokat hallgattak és a napi munka eredményeit beszélték meg. Ez a Duna-Tisza közének minden kiemelkedő: örvendetes és leverő jellegzetességeit egyaránt a maga testén hordozó város különösen alkalmas terepnek bizonyult a népi élet problematikájába való elmélyedésre, másodsorban pedig egy nagyméretű kun monográfia alapvető munkálatainak megvalósítására.

A másik hetet a legszélsőségesebb változatokban is gazdag halasi tanyavilág csaknem minden pontjára szétszórva töltötték el a résztvevők. Belehelyezkedtek minden vonatkozásban abba az életstílusba, amelyet házigazdáik éltek. A valóságnak ez a közvetlen közelsége mindennél szuggesztívabban és reálisabban láttatta meg az élet sodrába kidobott fiatalemberekkel a magyar parasztság jellemének, munkájának, életének fény- és árnyoldalait; az aktívabb rész pedig egy kissé belekóstolhatott abba a harcba, amely a tanyavilágban a természet és a társadalom által teremtett akadályok és lehetőségek leküzdéséért, illetve kihasználásáért folyik.

A halasi tábor befejezése után négy csoportra oszlott a tanulók serege. Az egyik a megkezdett kiskunsági kutató munkát folytatta — először Halason,

majd Kiskunmajsán, végül Kiskunfélegyházán. Ugyancsak a kun monográfia munkálatait végezte — legalább részben — egy másik csoport — a Nagykunságban. Közben alkalma volt ennek a munkaközösségnek arra is, hogy mélyen belelásson egy most kialakuló kisparaszt-település társadalmulásának első fejezeteibe. A harmadik csoport a lévai járás néhány községében dolgozott. Egyetemes szempontú kutatásuk középpontjában a cseh megszállás hatásai és az ezen a területen olyan végzetesen jelentkező születéskorlátozás kérdése állottak. A negyedik csoport Északnyugat-Dunántúl végeinek helyzetképét igyekezett megismerni. Erejének és idejének nagyrészt az itt élő magyarság és nemzetiségek biológiai, gazdasági, társadalmi, szellemi és lelki energiájának megmérése, továbbá egy most telepített község életviszonyainak és berendezésének vizsgálatára fordította.

A munka módszere változatos volt. Minden csoport azt az elvet tartotta szemelőtt, hogy az élő társadalom kutatása sohasem történhetik sablon szerint. Az egyöntetűségnek a társadalomszemléletben, a munka intenzitásában és a célok azonosságában kell megnyilvánulnia. Az eljárásnak a munkát végzők képességei és hajlamai, főként pedig a kutatott társadalmi egység természete szerint kell idomulnia. Ez a felfogás alkotja azt a mérhetetlen különbséget, amely ezt a munkát minden más hasonló jellegűtől elütővé teszi, elsősorban az oláh társadalomkutatástól, amellyel pedig a távolról nézők olyan szívesen vetették egybe. Természetesen az azonos neveltetésű, egy lélekkel megitatott közösségek munkájában rengeteg közös vonás bukkan fel és így a legtermészetesebb úton önkéntelenül is, minden vonatkozásban a valóságos élet szuggesztíója alapján kialakulóban volt az a magyar társadalomkutató módszer, amely a maga sokszínűségével, ruganyosságával, sajátos nemzeti bélyegeivel, szigorú realizmusával alkalmasnak ígérkezik a magyar társadalmi élet legtöbb részének, jelenségének és folyamatának megragadására és ábrázolására.

Ez az eredmény azonban éppen úgy melléktermék számba ment a főcél, a nevelés mellett, mint a kutatás által kitermelt tudományos anyaggyűjtés és diagnózissorozat. Mivel azonban a tanulmányozott társadalom, vagy tájegység egy-egy magyar életkérdésnek jellegzetes hordozója volt és az egy szellemiséggel telített, de különböző szakszemponthoz egyesítő kutató-csoport által megrajzolt helyzetkép mind az elméleti tudományosság, mind a gyakorlati élet számára értékes adalékokat és indítástokat tartalmaz, az volt a terv, hogy az eredmények javát közkinccsé teszik. Györffy István halála ennek a tervnek megvalósítását is a jövő bizonytalanságába toltta éppen úgy, mint azt az elgondolást, hogy a tanulmányozott falvakat a csoportok ismételten felkeresik, azokat különböző életszakaszokban is megfigyelik és a nyári munkálatok eredményeit kiegészítik.

Hogy ez a formáló erejű munka nem korlátozódhat csupán a fiatal értelmiség egy részére, azt Györffy István is nagyon jól látta. Többször említett könyvében a következő lépésre is határozottan rámutatott: „A jövőben arra kell törekednünk, hogy a táj- és népkutató munkát az ország összes közép- és felsőfokú iskoláira is kiterjesszük, akár az önképzőkör vagy a cserkészlet keretén belül, akár azon kívül.“ E terv végrehajtására a most folyó tanévben három táj- és népkutató tanfolyamot akart szervezni fiatal középiskolai tanárok számára. Ezek közül idáig csak egy valósult meg — ez is már csak az elgondoló halála után, de lehetőleg minden mozzanatában úgy, ahogy ő eltervezte.

Egy hétig kora reggeltől késő estig tartó kemény elméleti és gyakorlati munkában ismerte meg a három főigazgatóság területéről a kultuszminister által berendelt csaknem félszáz gimnáziumi tanár a táj- és népkutatásnak a középiskolai diákság nevelésében használható módszereit, eszközeit

és megvalósítható céljait. A tanfolyammal és az azt követő újszerű pedagógiai munkával a kultuszkormány a nevelés korszerűsítését akarta szolgálni. „Ez pedig azt kívánja, hogy a közép- és középfokú iskolákban a táj- és népkutató munkát a komoly érdeklődésű és erős nemzeti és erkölcsi alapon álló tanulók számára nemcsak meg kell engedni rátermett tanári vezetés mellett, hanem ennek a munkának intézményesen és a legsürgősebben meg kell teremteni minden közép- és középfokú iskolában a lehetőségeit“ — írja a kultuszminisztériumnak a tanfolyamról kiadott tájékoztatója.

A tanfolyam eredményei ma még csak részlegesen láthatók. Annyi bizonyos, hogy a résztvevők jórészenek lelkében gyökeret vert az életszerű nevelésnek ez az új magyar formája, vagy ha már régebben is ott élt a gondolata, kiterébélyesedett és rendszerré érett. A befutó értesítések arról tanúskodnak, hogy már ezen a kurzuson keresztül is sok új szín és alakító erő áradt be a magyar nevelésbe, pedig a Táj- és Népkutató Csoport Györffy István halálával szükségessé váló átszervezésének megakadása a tanfolyam vezetésével megbízottak számára lehetetlenné tette, hogy hivatalosan is rendelkezésükre álljanak buzdítással, tanáccsal, tettekkel a már kiképzett tanároknak.

A munka az elgondolások szerint még tágabb területeket is felölelt volna: be akarta vonni nevelői tevékenységébe mindazokat, akik népünkkel hivatásszerűen foglalkoznak; tehát a leendő jegyzőket, lelkészeket, tanítókat, katonatiszteket, legelsősorban pedig a szociális és népművelési titkárokat. De igényt tartott a jövő magyar értelmiségen kívül a mai faluvezetőkre, sőt az egész magyar intelligenciára is. Ennek szellemi újjászületését, társadalomszemléletének és népismeretének elmélyítését kívánta szolgálni a sajtó, személyes beszélgetések, konferenciák, előadások stb. eszközeivel. Az értelmiség társadalmi nevelése a népi rétegek nevelését is jelenti vagy legalább is annak olyan előkészítését, amelynek magától értetődő, természetes következménye lesz, hogy a nép az új, az igazi, a magyar műveltségnek épügy birtokosává lesz, mint bármelyik más társadalmi osztály.

A magyar társadalmi megújulás megvalósulására, amennyire ez immanens úton elérhető, ez a mozgalom látszik ma egyik legrealisabb eszköznek.

MÁDY ZOLTÁN